

Stilstaan en opstaan

Toespraak burgemeester Jan de Vries 4 mei 2024

Vanavond **staan wij stil** bij ons oorlogsmonument. Wij **staan stil** bij de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog en van de oorlogen en vredesoperaties waarbij Nederland daarna betrokken was. Het is belangrijk om niet alleen vanavond, maar ook regelmatig **stil te staan** bij de verschrikkingen van deze oorlogen en daarmee bij de waarde van onze vrijheid.

Velen van u maken ommetjes door Sliedrecht. In aanloop naar deze dodenherdenking heb ik een wandeling gemaakt langs de 39 struikelstenen in Sliedrecht. Struikelstenen zijn herinneringsstenen. De Duitse kunstenaar Gunter Demnig heeft ze de naam struikelstenen gegeven omdat je erover struikelt met je hoofd en je hart, en je moet buigen om de tekst goed te kunnen lezen. Op iedere plek in Sliedrecht waar Joodse en andere inwoners van Sliedrecht zijn weggevoerd en niet meer zijn teruggekomen, liggen deze struikelstenen in het trottoir. Basisschoolleerlingen poetsen ze ieder jaar weer mooi op.

Loopt u en loop jij in gedachte met mij mee langs de struikelstenen in Sliedrecht? We kunnen er gezien de tijd vanavond helaas maar bij een beperkt aantal **stilstaan**. Van dit oorlogsmonument lopen we via de rotonde de Rembrandtlaan in.

We **staan stil** ter hoogte van Rembrandtlaan 20. Daar ligt een struikelsteen voor **Piet Harkema jr.** Hij werd bijna 80 jaar geleden opgepakt bij de razzia op 16 mei 1944. Samen met enkele honderden anderen was hij een van Merwedegijzelaars. Zij werden afgevoerd naar Kamp Amersfoort. Velen kwamen weer terug. Piet Harkema helaas niet. Hij overleed op 13 maart 1945 op 25-jarige leeftijd aan de ontberingen in een Duits gevangenenkamp.

Vanaf de Rembrandtlaan lopen we via de Boslaan naar de Rivierdijk. **We staan stil** ter hoogte van huisnummer 414. Daar liggen vijf struikelstenen ter nagedachtenis aan **Simon den Hartog**, zijn vrouw Mietje, hun dochter Hendrijntje, zijn oudere zus Betje en zijn nicht Sophia den Hartog.

In de Tv-serie De Joodse Raad hebben we kunnen zien wat het betekende als Joodse gezinnen werden opgepakt en afgevoerd. Je zag de angst en ontredning in hun ogen. Deze dramatische gebeurtenissen speelden zich ook af in Sliedrecht, waar negen Joodse families woonden. Hun adressen en persoonsgegevens waren eerder door de gemeente Sliedrecht met de Duitsers gedeeld. Een dieptepunt in onze gemeentelijke geschiedenis en een keerpunt voor de Joden in Sliedrecht. Vijf Joodse families zochten een veilig heenkomen elders. Vier bleven achter in Sliedrecht. Zij allen werden het slachtoffer van een misdadig regime met een verderfelijke ideologie.

Simon den Hartog was de bekendste Joodse inwoner van Sliedrecht. Hij had een manufacturenwinkel, was jarenlang actief in de Sliedrechtse politiek, in

de Middenstandsvereniging, in het onderwijs, in de Oranjevereniging en bij de Vrijwillige Brandweer.

Op 17 november 1942 werd Simon den Hartog samen met zijn huisgenoten op transport gesteld naar Amsterdam. Na een kort verblijf in kamp Westerbork werden zij gedeporteerd naar Auschwitz, waar ze drie dagen na hun aankomst allemaal zijn vermoord.

Simons zoon was **Hartog den Hartog**. Hij woonde met zijn gezin aan wat nu de Adriaan Volkeringel heet. We lopen daar heen via de Rivierdijk, langs het monument voor de Liniecrossers op het Albrechtplein. Daar **staan we stil** bij nummer 25. De struikelstenen herinneren ons aan vader Hartog, moeder Helena en hun zoons Simon en Emanuel. Hartog den Hartog was een van de oprichters van voetbalvereniging Sliedrecht.

Als 18-jarige werd hij in 1914, 110 jaar geleden, de eerste voorzitter van onze voetbalvereniging. Die functie bekleedde hij tot 1920. Het gezin van Hartog den Hartog werd tegelijkertijd met het gezin van zijn vader Simon den Hartog opgepakt en op transport naar Amsterdam gesteld. Op 5 februari 1943 werden zij in Auschwitz vermoord. De jongens werden slechts 11 jaar en 15 jaar oud.

Niet ver van de familie Hartog den Hartog **staan we opnieuw stil**. Ter hoogte van de Adriaan Volkeringel 22 liggen de struikelstenen voor de **familie Kleinkramer**. De familie was na het bombardement van Rotterdam in juni 1940 in Sliedrecht komen wonen, vlakbij hun familie, de familie Den Hartog. Na twee jaar probeerde het gezin onder te duiken. Dat mislukte. Het gezin kreeg huisarrest aan de Adriaan Volkeringel. Op 4 september 1942 werden zij gedeporteerd. Moeder Sara, de 12-jarige Hartog, de 11-jarige Siegfried en de 8-jarige Mietje werden 10 dagen later in Auschwitz vermoord. Vader Salomon en de 17-jarige zoon Simon zijn enkele maanden later door de Duitsers vermoord.

Vanaf dit zestal struikelstenen wandelen we via de Piet Heinstraat naar de Hugo de Grootstraat. Ter hoogte van huisnummer 70 **staan we stil** bij de stenen voor drie **Joodse onderduikkinderen**: de 10-jarige Elly, de 8-jarige Marleentje en de pas 4-jarige Bertje Sanders. Vader David en moeder Clara kozen ervoor om hun drie kinderen in het begin van 1942 te laten onderduiken, waarvan twee in Sliedrecht. Zelf weigerden David en Clara om onder te duiken.

In augustus van 1943 werden ze gearresteerd door een Jodenjager. Na ernstige mishandelingen en onder het dreigement om dat ook met zijn vrouw te doen, vertelde de vader waar de kinderen verbleven. Dramatisch. Samen met hun ouders David en Clara zijn deze jonge kinderen op 10 september 1943 in Auschwitz vermoord.

We lopen nu de straat uit, langs de haven en het Raadhuis naar de Wilhelminastraat 11. Daar **staan we stil** bij de steen voor Merwedegijzelaar **Gerrit de Bruin**. Gerrit werd 16 mei 1944 afgevoerd naar Kamp Amersfoort en daarna naar een kamp in Duitsland. Op 30 september 1944 overleed hij

als gevolg van waarschijnlijk een longontsteking. Gerrit werd slechts 19 jaar oud.

Vervolgens lopen we via de Noorderstraat naar Julianastraat 24, waar **we stil staan** bij de steen voor Merwedegijzelaar **Jaap van der Knaap**. Door een zieke vader was hij op 19-jarige leeftijd de kostwinner van een gezin met 11 kinderen. Jaap werd op 7 juli 1944 per trein van Kamp Amersfoort afgevoerd naar Duitsland, waar hij op 2 november 1944 als gevolg van de slechte omstandigheden overleed.

We lopen door naar de Kerkstraat en over de Stationsweg, langs dit monument en we **staan we stil** aan het einde van de Stationsweg, bij huisnummer 198, waar tijdens de oorlog de familie Ceelen woonde. Een gezin met acht kinderen.

Op 16 mei 1944 werden bij de razzia de oudste twee broers Jos en Teus opgepakt. Voor het huis ligt een struikelsteen voor de 19-jarige **Teus Ceelen**. Teus rende vlak voor hij werd meegenomen nog even naar boven, om een bijbeltje te pakken en een foto van zijn vriendin. Zijn zus Mieke, die ziek op bed lag, gaf hij nog snel een knuffel. Daarna werd hij afgevoerd. De oudste broer Jos werd in Amersfoort vrijgelaten en overleefde de oorlog, maar de 19-jarige Teus werd van Amersfoort naar het Duitse Lippendorf gebracht en kwam nooit meer thuis.

We lopen vervolgens onder de bomen van de Stationsweg terug in de richting van het Bonkelaarplein, om vervolgens **stil te staan** bij een bordje dat u en jij vast wel kennen. Daarop staat te lezen dat daar ooit het **Droevigste Huis van Sliedrecht** stond. Bij het vroegere Stationsweg 32, liggen maar liefst twaalf struikelstenen.

Een van deze gedenkstenen ligt er voor onderduikverlener Leentje Nederlof, zij was ongehuwd. Haar woning was ruim genoeg om Joodse kostgangers in onder te brengen, waaronder de familie Van Gelderen.

Toen het op 3 mei van 1942 voor Joden verplicht werd om een Jodenster te dragen, werden de kostgangers in één klap onderduikers. Op 3 maart 1943 werden alle bewoners, onder wie ook mevrouw Leentje Nederlof opgepakt. Leentje werd op 28 februari 1945 in het vrouwenkamp Ravensbrück vermoord.

Behalve de struikelsteen voor mevrouw Nederlof, liggen er op deze plek ook gedenkstenen voor de 8 Joodse onderduikers, die in Sobibor of Auschwitz werden vermoord. Het gezin Van Gelderen bestond uit vader Jacques, moeder Sophia en hun 7-jarige zoontje Simon Gabriël. Op hun struikelstenen kunnen we lezen dat zij alle drie in Auschwitz zijn vermoord.

Bij het Droevigste Huis van Sliedrecht stopt vanavond onze wandeling. Na afloop van deze herdenking vindt u de wandelroute van de Stichting Struikelstenen Sliedrecht op de tafels bij Overslydregt. Ook zullen wij de route via de social media kanalen van de gemeente voor u beschikbaar stellen. De droevigste wandelroute van Sliedrecht. U en jij worden uitgenodigd om deze ook te lopen. Misschien wel als gezin. Uit ervaring kan ik zeggen, dat de wandeling bij de struikelstenen verrassende ontmoetingen en mooie gesprekken kan opleveren.

Iedere keer wanneer we **stilstaan** bij de struikelstenen, de namen lezen en hun dramatische geschiedenis tot ons door laten dringen **worden we stil**. Worden we geroerd door het diepe leed dat al deze Sliedrechtters en hun nabestaanden is aangedaan.

Meer en meer beseffen we hoe dankbaar we mogen zijn dat we in vrijheid mogen leven. Meer en meer beseffen we ook, dat dat geen vanzelfsprekendheid is. De wereld waarin wij leven is onrustig, tegenstellingen worden groter en de oorlogsdreigingen nemen toe. De geschiedenis lijkt zich te herhalen. Ik weet dat velen van u zich daarover grote zorgen maken. Meer en meer beseffen we daarom dat we de vrijheid voor onszelf en voor anderen moeten koesteren en beschermen.

Wij zijn onderweg naar de viering van 80 jaar bevrijding. Ik nodig u en jou van harte uit om mee op weg te gaan. En samen regelmatig **stil te staan**. En onderweg niet weg te kijken bij wat wij om ons heen zien gebeuren.

Maar **samen op te staan**.

Samen op te staan tegen onverdraagzaamheid.

Samen op te staan tegen haat.

Samen op te staan tegen polarisatie.

Samen op te staan tegen bedreigingen.

Samen op te staan tegen geweld.

Samen op te staan tegen discriminatie.

Samen op te staan tegen racisme.

Samen op te staan tegen antisemitisme.

Samen op te staan tegen de ondermijning van onze democratische rechtsstaat.

Samen op te staan tegen alles wat onze vrijheid en die van anderen bedreigt.